

Pécsi Tudományegyetem
„Oktatás és Társadalom”
Neveléstudományi Doktori Iskola

Lakatos Szilvia

**A romani nyelv közösségi használatának és
közoktatási helyzetének vizsgálata Magyarországon**

A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Témavezető

Prof. Dr. Forray R. Katalin (DSc)
Egyetemi tanár

Pécs
2012

1. Bevezetés

A magyarországi cigány nyelvek és helyzetük iránt fokozódó érdeklődés figyelhető meg nyelvészeti, pedagógiai szaktudományos műhelyekben, értelmiségi körökben és a közgondolkodásban egyaránt. Ma, amikor a hazai cigányok/romák¹ többsége már a magyar nyelvet tekinti anyanyelvének, elgondolkodtató, vajon milyen okok játszanak közre a nyelvvesztés, illetve nyelvcsere terén. Jellemző, hogy a hazai cigány/roma családokban legjobban és legtöbbet a nagyszülők használják valamelyik cigány nyelvet, az unokák korosztálya pedig legfeljebb csak érti, de nem beszéli azt.

A kisebbségi identitás egyik fontos tényezője a nyelv megtartása, továbbörökítése, ezért a hagyományok, a történelem, a szokások és ünnepek ápolásán túl fontos szerephez kell juttatni az anyanyelv művelését is.

A nemzetiségeknek több segítségre van szükségük, hogy fennmaradhasson nyelvük, kultúrájuk. Ehhez elengedhetetlen segítséget jelent az állam támogatása: nemcsak a normatív költségvetési támogatás, hanem a törvény adta egyéb jogi lehetőségek is, melyek megteremtik a nemzetiségi oktatás alapjait, a

---

¹ A cigány/roma szóhasználat oka az, hogy: a roma vezetők nemzetközi szinten szerették volna egységesíteni a megnevezést. Választásuk azért esett a 'roma' szóra, mert a romani nyelvet beszélők így nevezik magukat anyanyelvükön. A nemzetközi elnevezés meghonosításának célja a különböző kifejezések (cigány, gitano, gipsy, stb.) pejoratívvá válásának elkerülése is. Magyarországon azonban a helyzet azért különleges, mert a beás cigányok a román nyelv archaikus változatát beszélik, ők ezért a 'cigány' elnevezést fogadják el. A magyarországi közéletben mindhárom cigány csoport a roma szót használja, mivel az európai szóhasználatához törekszik alkalmazkodni.

nyelv használatának lehetséges színtereit is. A kormány feladata elsősorban az egyes tevékenységek lehetőségének megteremtése (például az iskolai tantervet érintő oktatáspolitikai döntések meghozatalával), másodsorban e tevékenységek pénzügyi támogatása (az eszközök megteremtésének finanszírozása, munkaerő felvétele és képzése), végezetül pedig olyan kormányzati politika kidolgozása, amely bátorítja a kisebbségi nyelv használatát és fejlődését (Matras 2007:130).

Az oláh cigányok által is használt nyelv, a romani, olyan nyelv, melyet a világ és Európa sok területén beszélnek és megértenek. Nemzetközi szinten mind több nyelvészeti kutatócsoport foglalkozik a romani nyelv kutatásával, tervezésével és fejlesztésével. Munkájuk többnyire a nyelv státuszára, korpuszára, leíró nyelvtanára irányul, és kevésbé ejtenek szót az oktatásban betöltött vagy betöltésre váró szerepéről. Magyarországnak sajátos helyzete van a kisebbségi jogalkotásban is, hiszen az országban élő, hivatalosan elismert 13 nemzetiségnek törvényben szabályozott lehetőségei vannak az egyéni, valamint a közösségi nyelvhasználatra, illetve a nemzetiségi oktatásra is.

A mai magyarországi kisebbségi nyelvhasználat és nyelvoktatás területét érintő legfontosabb jogszabályok, javaslatok az alábbi kérdések végiggondolását követelik meg a jelen értekezés keretei között:

- Milyen tényleges lehetőséget biztosít a nyelvhasználatra a kisebbségi törvény? Miként teljesülnek *A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájában* vállalt és hazánkra is

vonatkozó irányelvek? Mennyiben valósulnak meg a vállalt kötelezettségek? Mi akadályozza az alapvető nyelvhasználati jogok érvényesülését?

- A mai magyar közoktatási rendszerben, illetve a nemzetiségi oktatási rendszerben hol helyezkedik el, milyen szerepe van a cigány nyelvek oktatásának?
- Milyen szerepet tölt be napjainkban az oktatási rendszeren kívüli nyelvoktatás hazánkban? A kétszintű érettségi bevezetése milyen hatással volt/van a cigány nyelvek presztízsére?
- Mit tehet maga a cigány/roma közösség azért, hogy alulról jövő – civil – kezdeményezések által a cigány nyelvek helyzete és közvetítő szerepe megerősödjön?

2. A disszertáció témája

A dolgozat célja, hogy a magyarországi oláh cigányok nyelvét, a romanit vizsgálja meg elsősorban a közoktatás területén, figyelmet fordítva a közösségek által beszélt romani nyelv használatára is. Áttekinti azokat a területeket, amelyek javíthatják a nyelv presztízsét akár a felsőoktatás területén, akár a nyelvtanítás, a nyelvvizsgáztatás és a kétszintű érettségi által, kitérve a nyelvtanárképzés időszzerű kérdéseire is. A témaválasztást elsősorban személyes érdeklődésem indokolta: a romani nyelv lovári dialektusát már gyermekkoromban elsajátítottam, használtam saját közösségemben.

3. Kutatási módszerek

Az értekezés kutatással foglalkozó része három vizsgálatot mutat be. Egyik közülük a Baranya megyei cigányság nyelvhasználati szokásaira irányult, kettő pedig a romani nyelv közoktatásban elfoglalt helyét, szerepét térképezte fel országosan. A kutatásokból levont következtetéseim alapján rövid és hosszú távú célokat fogalmaztam meg, melyek megvalósítása a cigány nyelvek beszélőire és a nyelvekkel foglalkozó szakemberekre hárul.

4. A dolgozat felépítése

Szerkezetét tekintve dolgozatom – a bevezetőn túl – hét fő részre tagolódik. Az európai, majd a magyarországi cigányság történeti és nyelvészeti bemutatása után a harmadik fejezet a nyelvi jogok helyét vázolja fel a nemzetközi jogrendben és a hazai hatályos belső jogban. A negyedik egység a magyarországi nemzetiségi oktatás helyzetével foglalkozik, majd a következő részben két saját, a romani nyelv közoktatási helyzetének feltérképezésére irányuló országos kutatásomat mutatom be. A hatodik fejezetben a romani nyelv közoktatáson kívüli szerepét vizsgálom meg, többek között a nyelvvizsgáztatás, a lovári nyelvi érettségi, a nyelvtanárképzés és a pedagógus-továbbképzés lehetőségét járva körül, végezetül – a záró gondolatokat megelőzően – a nyelvtervezés lehetőségeit elemzem.

5. A kutatás eredményeiről

A romani Magyarországon élő anyanyelvi használóinak egyre szűkebb lehetőségük van a saját nyelvükön történő kommunikációra, a nyelvhasználat egyre inkább az informális szintre szorul vissza.

Mindkét közoktatási kutatásom rávilágított arra, hogy a romani nyelvkönyvek száma még mindig csekély, különösen hiányolják a nyelvet oktató tanárok a kisiskolásoknak szóló, színes, képekkel illusztrált tankönyveket, munkafüzeteket.

Biztosak lehetünk benne, hogy a romani nyelv nem tartozik a világ kihalásra ítélt nyelvei közé, hiszen eljutott a grammatikai rögzítés és a nyelvi sztenderdizáció alapjáig, valamint a kétnyelvű szótárak egyre bővülő kiadásaihoz. A cigány/roma őseiket számon tartó személyek között nagy érdeklődés mutatkozik a régiek kultúráját meghatározó anyanyelv újratanulása iránt. A Magyarországon beszélt két cigány nyelv, a beás és a romani külön-külön történt állami elismerése pedig számos nem cigány származású érdeklődőt is a nyelvek megismerésére ösztönöz.

Az értekezésben megfogalmazott feladatok fokozott felelősséget rónak az államra, az oktatáspolitikai szakemberekre, a Romológia és Nevelésszociológia Tanszék munkatársaira, tágabban fogalmazva az egész cigány/roma értelmiségre is. E feladatok elvégzése érdekében mihamarabb tenni kell, és nem csupán a javaslatok szintjén. Ez mindannyiunk közös érdeke és egyben felelőssége is.

6. A cigány nyelvek oktatásának jogi háttere

Magyarországon

A magyarországi cigány nyelvek oktatásának elindításához több törvény és rendelet is hozzájárult. A következőkben áttekintem az 1993-2003 közötti időszakban hozott nemzetközi és hazai rendeleteket, törvényeket, módosításokat, hogy miként hatottak a nyelvtanítás eredményességére, milyen problémákat oldottak meg vagy vetettek fel.

A kisebbségi oktatás alapja az Alkotmány 68.§ (2) bekezdése volt, amely biztosította a nemzeti- és etnikai kisebbségek számára az anyanyelvi oktatást. A kisebbségi törvény elfogadását követően a cigány kisebbségnek először nyílt lehetősége arra, hogy oktatási problémái kizárólag szociális hátrányokkal összefüggő megközelítéséből kitorve, a többi nemzeti kisebbséghez hasonlóan, a cigány kisebbségi oktatás megszervezését is igényelhesse (Pálmainé Orsós, 2008). A 2012-ben hatályba lépett Alaptörvény néhány változtatást eszközölt a nyelvtanítás kérdéséről.

A legnagyobb lépést a romani nyelv tanításának érdekében a nemzeti- és etnikai kisebbségek jogairól szóló, módosított 1993. évi LXXVII. törvény adta, amely – egyéb jogaik mellett – meghatározza a kisebbségi közösségek nyelvi jogait is (Forray, 2000).

A *Hágai ajánlások* nagymértékben hozzájárultak az eredményesebb nyelvtanítás kialakításához. Az ajánlás értelmében hatékony kisebbségi nyelvtanító programok működéséhez elengedhetetlen olyan szakképzett nyelvtanárok képzése, akik

minden tantárgyukat az adott kisebbség nyelvén tanulták (Hágai ajánlások, 1996. 7.)

Az IPR² rendszer hozadéka, hogy tartalmában átalakult a nemzetiségi oktatás irányelve is: a cigány kisebbségi oktatásból kikerült minden olyan elem, amely a szociális hátrányokra utaló felzárkóztatást célozta. 2003-tól a romani vagy beás nyelv oktatása heti két tanórára csökkent, így könnyebbé vált az összevonás (blokkosítás) az év során. Vendégtanárral, tábor vagy más rendezvény keretében is szervezhető a nyelvoktatás (Pálmainé Orsós, 2008). A csökkent óraszám azonban kevésbé teszi lehetővé a nyelv helyes formáinak megtanulását, gyakorlását, a nyelvi struktúrák felismerését, a gyakorlati nyelvoktatást segítő megoldások nem föltétlenül emelik az oktatás hatékonyságát. .

Nemzetközi szinten fontos a *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájának* azon rendelkezése, mely 2008-tól a két magyarországi cigány nyelvet (romani, beás) is védelembe vette.

Előrelépésnek számít a cigány nyelvek presztízs-emelkedésének szempontjából, hogy a 100/1997. (IV. 13.) Kormányrendelet hatályba lépése óta mindkét cigány nyelvből érettségi vizsgát lehet tenni – a kétszintű érettségi rendszerben emelt és középszinten is.

1995-ben nyílt lehetőség romani nyelvből állami nyelvvizsga megszerzésére az Eötvös Loránd Tudományegyetem Idegennyelvi

---

2 Integrációs Pedagógiai Rendszer olyan közoktatási intézményi hálózat, amely hozzájárul a halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) tanulók integrált oktatását segítő, minőségbiztosított pedagógiai módszertanok szélesebb körben történő alkalmazásához a tanulás révén.

Továbbképző Központban, majd 2001-től a nyelvvizsgáztatás akkreditációja a 71/1998. (IV.8.) számú rendelet értelmében államilag elismert nyelvvizsgát lehet tenni. A romani nyelv is igazodott a *Közös Európai Referenciakeret* szintillesztési előírásaihoz.

7. A nemzetiségi oktatás

Hazánkban hosszú időre visszanyúló hagyományai vannak a nemzetiségi oktatásnak. Magyarország évszázadok óta többnemzetiségű állam volt, a nemzetiségek létszamaránya 1780-ban elérte a 70%-ot, és egészen a 19. század közepéig meghaladta a magyarokét - természetesen az akkori államhatárok között.

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc után a nemzetiségi kérdés fontosságát mi sem mutatja jobban, mint a kiegyezés közjogi rendezését követő Eötvös József-féle 1868-as nemzetiségi törvény, illetve a mindenkori horvát (dalmát) területek kulturális autonómiája. Az Eötvös-féle törvény legfőbb hozadéka a nemzetiségek jogainak, kulturális, nyelvpolási lehetőségeinek beillesztése a hazai jogrendbe (Sipos 2002:92-98; Országjelentés 2002).

A Monarchia közjogi és a kiegyezés politikai keretei kedvezően befolyásolták a magyarság gyarapodását, amelynek számaránya 1910-ig – azaz alig több, mint száz év alatt – harminc százalékról negyvennyolc százalékra növekedett. A századforduló első évtizedében jelentős asszimilációs törekvéseket figyelhetünk meg a nemzetiségek tekintetében, hiszen az 1910-es népszámlálási adatok

szerint (összehasonlítva a 10 évvel korábbi felmérés eredményeivel) a történelmi Magyarország össznépessége 8,5%-kal, míg ezen belül a magyarok lélekszáma 15%-kal nőtt.

A csaknem 20 milliós lélekszámú országban 1900-ban a népesség 59%-a beszélt magyarul, míg a 10 évvel későbbi felmérés már 65%-os magyar anyanyelvűséget jelenít meg. Ennek háttérében az 1907-ben napvilágot látott Apponyi-féle törvény (Sipos 2002:186-200) áll.

A lex Apponyi hatása azonban éppen a törvényhozó szándékaival ellentétes eredményre vezetett, igen nagy mértékben kiélezve a magyarság és a nemzetiségek közötti ellentétet, hiszen az elemi oktatás ingyenessége fejében az oktatás tartalmának és szellemének magyarságát kötötte ki (Karády 1997:158-159; Huszár 1998:45).

Magyarországon 1945 előtt gazdag hagyományai voltak a nemzetiségi kutatásoknak. Ezzel szemben az országnak 1945-1948 között nem volt megfogalmazott nemzetiségi politikája sem befelé, sem kifelé, s az ilyen témájú kutatások igénye fel sem merült (Fehér 1993:13).

Kelet-Európa egészére, így Magyarországra is jellemző volt, hogy az 1948–1960 közötti időszakban eluralkodott az ún. automatizmus elmélete és gyakorlata, melynek egyes elemei az 1980-as évek közepéig hatottak. Az automatizmus elve szerint a nemzetiségi kérdés önmagától megoldódik, hiszen a lenini nemzetiségi politika értelmében az osztályellentétek megszűnésével eltűnnek az alapvető nemzetiségi érdekek és ellentétek is, hiszen a

nemzetiségek ugyanolyan jogokat kapnak, mint a többségi nemzet tagjai. Ennek hatására 1948 és 1960 között Magyarországon sem születtek önálló munkák, cikkek, tanulmányok az 1945 utáni nemzetiségi témakörben (Fehér 1993:13-14).

Áttekintve a korszak politikai jellegű irodalmát, azt látjuk, hogy különböző okokból ugyan, de mégiscsak működött egyfajta megvitatás, amely elsősorban annak minél pontosabb mérlegelésére irányult, hogy mennyit „engedjenek”, mennyit „adjanak” a megfogyatkozott létszámú, nem magyar anyanyelvű nemzetiségeknek – így szerveződhetnek, illetve maradhattak meg nemzetiségi nyelvű iskolák, programok, nemzetiségi szervezetek is. (Tilkovszky 1998, Forray 2000, Bindorffer 2010)

A magyarországi nemzetiségi kutatások teljességükben az 1970-es években bontakoztak ki annak hatására, hogy világszerte reneszánszukat élték a nemzetiségi kutatások: egyre több emberben merült fel az igény, hogy megismerjék a velük élő nemzetiségeket (Fehér 1993:14-15).

1972-ben alkotmánymódosításra került sor, és az új Alkotmány a nemzetiségek jogait is deklarálta. A cigánysággal kapcsolatban azonban változatlan volt az a felfogás, hogy nem nemzetiségként határozható meg, hanem a lakosság olyan csoportjaként, amelyet nevelőmunkával, anyagi támogatással kell segíteni a felzárkózásban (Forray 2000, Bindorffer 2010).

A hetvenes és a nyolcvanas években fogalmazódott meg a nemzetiségek ún. „híd-szerepe”, amelyen a szomszédos országokkal való kapcsolatok javítását értették. 1985-ben a cigányság számára is

engedélyezték kulturális szervezet létrehozását, a Hazafias Népfront kebelén belül létrehozták az Országos Cigánytanácsot, majd annak folyóiratát, a *Romano Nyevipét*.

A rendszerváltást követően nemcsak a többségi társadalom felől irányult tudományos érdeklődés a nemzetiségek irányába, hanem maguk a nemzetiségek, a kisebbségi nyelvi közösségek is aktivizálódni látszottak.

A nemzetiségi oktatás tartalmi vizsgálatánál azt is látnunk kell, hogy a közoktatással ellentétben sokkal hangsúlyosabb szerepet tölt be az oktatás-nevelés terén a kulturális szabálytanulás. Mindez szocializációs folyamat eredménye, amely azt segíti elő, hogy a gyermek vagy diák képes legyen a multikulturalizmust sajátjává tenni (Forray 1993:221-234). Ebben a tanulás-tanítási folyamatban fontos szerephez jut az egészséges azonosságtudat kialakítása, hogy az egyén pozitívan élje meg saját és közössége helyzetét, élményeit, ne hátrányként szenvedje el nemzetiségi létét, hanem előnyt kovácsoljon belőle. (Kozma 2001:56-57; Forray 2001)

Ma Magyarországon hat nemzetiség rendelkezik iskolarendszerű oktatással. A hatvanas években megszüntetett, majd 1981-ben újraindult kétnyelvű oktatás a rendszerváltás után új lendületet kapott. Az anyanyelvi oktatás továbbra sem tudott megerősödni, a nemzetiségi nyelvoktató programokat adó óvodák, iskolák iránt azonban egyre nagyobb az érdeklődés. Ezek a tendenciák az oktatási rendszer egészében zajló nyelvpolitikai folyamatokhoz kötődnek: amikor a rendszerben idegennyelv-tanulási „éhség” keletkezik, akkor a többségi nemzethez tartozók

beáramlanak a kisebbségi oktatásba, ha ott számukra (társadalmi, gazdasági stb. okból) vonzó nyelvet találnak. (*Országjelentés 2002*).

Az állam több közoktatási többletfeladathoz is rendel többletnormatívát, mellyel a hazai nemzetiségi oktatást és a nemzetiségek nyelvoktatását segíti. A cigányság szempontjából két terület emelhető ki:

- Nem magyar nyelven folyó nevelés és oktatás és a roma kisebbségi oktatás.
- Nemzetiségi nyelvű, két tanítási nyelvű oktatás, nyelvi előkészítő oktatás.

A cigány kisebbségi nyelvoktató programok bevezetése a közoktatásban azért elengedhetetlen, mert a nyelvcseré és a nyelvvesztés folyamata felgyorsulhat, a nyelv presztízse a közösségen belül is csökkenhet. Ha a családok úgy látják, hogy nincs értéke, társadalmi elfogadottsága anyanyelvüknek, akkor nem látják értelmét a továbbörökítésnek sem. Ebben a kontextusban válik igazán fontossá a romani nyelvoktató programok bevezetése egy-egy romák által sűrűbben lakott térség közoktatási intézményeiben.

Fontos tudatosítani a közösségekben, családokban, hogy ők maguk is kérhetik a nyelvoktatás bevezetését, nem kell az oktatási intézményre várniuk ez ügyben.

8. Romani nyelv a közoktatáson túl

A közoktatáson kívül egyéb útjai is lehetnek a romani nyelv terjedésének. Négy területet emelek ki, amelyeket szakmailag

megalapozottan kidolgozva a jelenleginél magasabb szintre tudnánk emelni a nyelv elfogadottságát: az akkreditált nyelvvizsga, a kétszintű érettségi, valamint a nyelviskolák hálózata és a civil szervezetek szerepe.

Akkreditált nyelvvizsga: A cigány nyelvekből alap-, közép- és felsőfokú nyelvvizsga szereshető az ITK rendszerében és a Profex Nyelvvizsgaközpontban egyaránt. Ez utóbbiban Pécssett egyelőre a beás nyelv választható, de már folyamatban van a romani nyelv felvétele is. Az előkészületek azt mutatják, hogy Vácott is lesz lehetőség romani nyelvből a nyelvvizsga megszerzésére.

Az Idegennyelvi Továbbképző Központban 1995 óta van lehetőség államilag elismert romani nyelvvizsga megszerzésére, az akkreditációs anyag elkészítése Choli Daróczy József és Karsai Ervin nevéhez fűződik. Fontos megjegyezni, hogy itt az összes magyarországi romani dialektus elfogadott. Mivel a nyelvvizsga lovári nyelve különbözik a helyi dialektusoktól, így az „kvázi sztenderd”, normatív nyelv. Intézményes sztenderdről egyelőre nem beszélhetünk, de a lehetséges norma alapját nagy valószínűséggel a nyelvvizsga nyelve képezi majd. Hegyi Ildikó Katalin ehhez a témához készített véleménye szerint a sztenderdizációs folyamat ellentétes irányból indult meg, tehát a nyelvvizsgáztatás során alakult ki a sztenderd, és nem fordítva (Hegyi 2010:110). A cigány nyelvek presztízisének szempontjából fontos, hogy egyre több nyelvvizsgaközpont közül tudjanak választani a vizsgázni szándékozók.

Kétszintű érettségi: A kétszintű érettségi rendszer a 2004/2005-ös tanévtől került bevezetésre. Az új vizsgarendszer ötvözte az érettségi és a felsőoktatási felvételi rendszert, melynek felvételi részét kívánta az emelt szinttel erősíteni. Az emelt szintű érettségi vizsga többletpontot jelenthet a felsőoktatási intézménybe történő jelentkezéskor.

Hatalmas előrelépésnek számított a kétszintű érettségi bevezetése, hiszen lehetőség nyílt mindkét magyarországi cigány nyelvből – beás, romani – közép- és emelt szintű vizsgát is tenni, sőt a többi idegen nyelvhez hasonlóan a sikeres (60% feletti) emelt szintű vizsga középfokú komplex (B2) nyelvvizsgának is minősül.

Az Oktatási Hivatal által nyilvánosságra hozott és a honlapjukról letölthető hivatalos dokumentumok alapján az utóbbi években egyre többen választják a lovári nyelvből lehető emelt szintű érettségit vizsgatárgyként, ami a romani növekvő népszerűségét jelzi. Jellemző, hogy egyre magasabb azoknak a vizsgázóknak a száma is, akik kiegészítő vizsgaként teszik le a lovárit. A nyelv presztízse szempontjából különösen fontos, hogy romák és nem romák egyre többen tesznek érettségit és nyelvvizsgát is romaniból.

Nyelviskolák: A cigány nyelvek népszerűsége annak ellenére is töretlen, hogy intézményesített keretek közötti oktatása nem rendelkezik nagy múlttal. Cigány nyelvek tanulására – nem közoktatási keretek között – több szinten van lehetőségük az érdeklődőknek. Kedveltek a kiscsoportos, valamint a magánórák is, illetve jellemzően a legtöbb felsőoktatási intézmény is szervez már

saját kurzusokat, annak köszönhetően, hogy a diplomához szükséges nyelvvizsgát a cigány nyelvekből is egyre több helyen elfogadják.

Tapasztalataim azt mutatják, hogy azért választják elsősorban a romanit az érdeklődők, mert elterjedt nézet, hogy ez a nyelv nagyon egyszerű és nagyon kicsi a szókészlete. Tény, hogy a nyelvújítás elmaradása miatt vannak olyan magyar szavak, melyekre nincs megfelelő romani kifejezésünk, illetve néha könnyebb körülírni egy fogalmat, mint megfelelő jelentésű szót találni, ennek ellenére nem gondolom, azt hogy könnyebb lenne megtanulni a romani nyelvet, mint bármelyik másik nyelvet. Több, nálam nyelvet tanult hallgatóm néhány óra után bevallotta, hogy sokkal nehezebb a romani nyelvtana, mint azt előzetesen gondolta.

Civil szervezetek: A Khetanipe a Romák Összefogásáért Egyesület már a kezdetekkor vállalta – más tevékenységeken túl – a cigány/roma kultúra és hagyományok, illetve nyelvek ápolását, megőrzését, sőt az ezek révén megvalósítható, identitás vállalására irányuló ösztönzést is fontos feladatának tekintette. A szervezet és dolgozói számára mindig fontos volt a cigány nyelvek használata a mindennapi munka során is. Maga a 'khetanipe' szó is utal a romani nyelv iránti elkötelezettségünkre, ami nyelvünkön összefogást jelent. A lovári dialektus használatára törekszünk akkor is, ha egy-egy pályázat kapcsán ki kell találnunk leendő programunknak egy frappáns, sokat mondó nevet, címet. Tanodánk és nyári táboraink tematikus foglalkozásaként jelent meg a romani és a beás nyelvtanítás is, melyre mindig nagy örömmel jöttek a gyerekek, fiatalok. Ezen használati színterek közvetítik a nyelv értékévé váló

megjelenését is. Többször kereste meg szervezetünket egy-egy civil szervezet vagy állami szerv, abban kérve segítségünket, hogy egy adott magyar nyelvű szöveget fordítsunk le romanira vagy romaniról magyarra. A Khetanipe Egyesület tevékenysége jól mutatja azt, hogy nem feltétlenül van szükség felülről irányított segítségre a cigány nyelvek megőrzéséhez és presztízsének remélhető emeléséhez. Ha saját magunknak kialakítunk kommunikációs tereket, és elhisszük azt, hogy a cigány nyelvek használatának az élet minden területén helye van, akkor elsőként – és talán ez a legfontosabb – saját közösségeink is felismerik a nyelv otthoni, elsődleges szocializációs közegben történő elsajátításának szükségességét, így a nyelv visszakaphatja feledésbe merülő értékét.

9. Nyelvtervezés – lehetőségek és feladatok a jövőben

A romani csupán egy a Föld számos nyelve közül, nincs meghonosodott tradíciója, nem létezik egyetlen sztenderd írott változata. A sztenderd változat hiánya és a nagyfokú dialektális változatosság olykor azt a képzetet kelti, hogy a romani nem önálló nyelv. Valójában a legtöbb európai nyelvnek léteznek nyelvjárási változatai, és a romani nyelv különböző dialektusai között fennálló különbségek egyáltalán nem szokatlanok. A különböző régiók közti, írásbeli vagy hivatalos kommunikációra szolgáló sztenderd nyelvváltozat hiánya nem jelenti azt, hogy egyetlen változat sem kínálkozik egyértelműen - bármely másiknál kézenfekvőbben - a hivatalos/ írott nyelv közéleti használatára (Matras 2007:131).

A romani nyelv nem esett át a korpusztervezés folyamatán, így nehézkes a nemzetiségi oktatáson belül az anyanyelvi- vagy kétnyelvű oktatási program bevezetése, hiszen egy-egy tantárgy romani nyelven történő tanítása a nyelvújítás elmaradása miatt szinte lehetetlen. A nyelvújítás központi, nyelvészetiileg is alátámasztott kivitelezése azonban kudarcba fulladhat, hiszen e folyamatnak több évtizeddel korábban létre kellett volna jönnie annak érdekében, hogy a beszélők is beépítsék azt kommunikációjukba.

A romani nyelvi jogok emberi jogokként történő értelmezésének és védelmének érdekében szükség van romani nyelvű tananyagok kidolgozására, romani nyelvű médiára csakúgy, mint tanárok és írástudók képzésére. Ez azonban az írott sztenderd változat hiánya miatt nyelvi tervezés nélkül nem lehetséges (Matras 2007:131). A cigány nyelvtervezés és nyelvoktatás térségünkben a kezdetek nehézségeit mutatja: nem jött létre áttekinthető regionális összehasonlító tudományos lingvisztikai kutatás. Ennek hiánya miatt nincs együttműködés az egyes tagországok tankönyvkiadása és az oktatási segédanyagok cseréje területén. Nincs közös nyelvészeti- és nyelvtanár-továbbképzés sem.

Ezen adósságok törlesztése (részben) feladata lesz a jelenleg is szerveződő, formálódó romani és beás nyelvi műhelyeknek, melyek bölcsője a már többször említett Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Romológia és Nevelésszociológia Tanszéke, Orsós Anna nyelvész szakmai vezetésével. A PTE-BTK Romológia és Nevelésszociológia Tanszék 2012-ben azzal a céllal hozta létre a Romológiai Kutatóközponton belül a Nyelvi Műhelyt,

hogy a két magyarországi cigány nyelv, a beás és a romani, aktuális nyelvészeti kérdéseire reagáljon. A Nyelvi Műhelyek célja:

„azoknak a korpusztervezési feladatoknak az elvégzése, amelyek során e nyelvek alkalmassá válnak a pontos és árnyalt kifejezésre; nyelvtervezési, nyelvújítási stratégiák meghatározása egy egységes norma, egyfajta nyelvi állandóság kialakulása érdekében: helyesírás, a nyelvtani és kiejtési szabályok területén egyaránt; a beás és a romani nyelvek tudatos és szándékos alakítása, szókinccs gazdagítási, bővítési módok eldöntése”. (részlet a Romológiai Kutatóközpont kiadványából)

A Romani Nyelvi Műhely 2012-ben konkrét feladatként meghatározta egy magyarországi romani nyelvi atlasz létrehozását, amelynek célja, hogy Erdős Kamill 1959-es dialektusfelosztását újraértelmezze és feltárja a mai nyelvjárási viszonyokat.

10. A tézisekhez felhasznált szakirodalom

A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartája, 1992.
Strasbourg: Európa Tanács

Fehér István 1993. *Az utolsó percben. Magyarország nemzetiségei 1945-1990*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó

Forray R. Katalin 1993. A nemzetiségi-etnikai oktatás állami támogatása. *Educatio*, 2. 221-234.

Forray R. Katalin 2000. *A nemzetiségi-kisebbségi oktatás, 1994-1998*. Forray R. Katalin szerk., Romológia -ciganológia. Budapest-Pécs: Dialógus Campus Kiadó

Forray R. Katalin 2001. *A cigány nyelvek helyzete az iskolai oktatásban*. Cserti-Csapó Tibor szerk., Cigány nyelvek nemzetközi szemináriuma (Gypsy Studies – Cigány Tanulmányok 6.) Pécs: PTE-BTK NTI Romológia Tanszék, 57-64.

Hágai Ajánlások 1996. A Nemzeti Kisebbségek Oktatási Jogairól Szóló Hágai Ajánlások és Értelmező Megjegyzések. The Hague: Interetnikai Kapcsolatok Alapítvány

Hegyi Ildikó 2010. *A magyarországi romani dialektusok szerepe a nyelvi norma kialakításában. A lovári és a vizsgált helyi dialektusok analízise, adaptációi és pedagógiai szerepe a nyelvi mérésben.* Doktori (PhD) disszertáció

Huszár Ágnes 1998. *A magyarországi népesség nyelvtudása a XX. században.* Modern Nyelvoktatás IV/ 2-3:45-56

Karády Viktor 1997. *Egyenlőtlen elmagyarosodás, avagy hogyan vált Magyarország magyar nyelvű országgá?* Karády Viktor szerk. Zsidóság, modernizáció, polgárosodás. Tanulmányok. Budapest: Cserépfalvi

Kozma Tamás 2001. *Bevezetés a nevelésszociológiába.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó

Matras, Yaron 2007. *A romani jövője: A nyelvi pluralizmus politikája felé.* Bartha Csilla szerk., *Cigány nyelvek és közösségek a Kárpát-medencében.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó, 128-146.

Orsós Anna 2012b. *A Romológiai Kutatóközpont megalakulása.* Kézirat

Pálmainé Orsós Anna 2008. *Egyenlő nyelvek – egyenlő esélyek?*
Kozma Tamás – Perjés István szerk., Új Kutatások a
neveléstudományokban. Budapest: MTA Pedagógiai
Bizottsága, 149-158.

Poór Zoltán szerk., 2002. *Országjelentés – Magyarország
nyelvoktatás-politikai arculatának elkészítéséhez.*

Sipos Levente szerk., 2002. *A magyar állam és a nemzetiségek. A
magyarországi nemzetiségi kérdés történetének jogforrásai
1848-1993.* Budapest: Napvilág Kiadó

Tilkovszky Loránt 1998. *Nemzetiségi politika Magyarországon a 20.
században.* Debrecen: Csokonai Kiadó

11. Források

1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek
jogairól:

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99300077.TV

[2011.január 22.]

71/1998. (IV.8.) kormányrendelet:

<http://www.nyak.hu/doc/jogszab/71-1998.asp> [2010. szeptember 15.]

100/1997. (VI.13.) Kormányrendelet:

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700100.kor [2010. december 4.]

Bindorffér Gyöngyi 2010. *Jövevényektől az államalkotó tényezőkhig. Nemzetiségek és nemzetiségi politika Magyarországon 1970-től napjainkig.*

<http://www.kisebbsegiombudsman.hu/data/files/184992660.pdf>

[2012. április 20.]

A Khetanipe a Romák Összefogásáért Egyesület honlapja:

<http://khetanipe.hu>

12. A doktori értekezés témaköréhez kapcsolódó publikációk

Lakatos Szilvia (megjelenés alatt): An overview of Romani education in Hungary. In. Bartha Csilla (szerk.): *Multilingualism in Europe. Prospects and practices in East-Central Europe. Conference* MTA Nyelvtudományi Intézet, Többsnyelvűségi Kutatóközpont, Budapest

Lakatos Szilvia (megjelenés alatt): *A közép- és emelt szintű érettségi vizsga lovári nyelvből.* In. Iskola a társadalmi térben és időben II.

Lakatos Szilvia (2011): Az oláh cigány közösségek hagyományai és nyelvük tanításának lehetőségei. In. Németh Szilvia (szerk.): *HH-s gyerekek a közoktatásban.* RAABE Tanácsadó és Kiadó Kft., Budapest

Lakatos Szilvia (2011): A magyarországi romani nyelv oktatásának helyzete. An overview of Romani education in Hungary. In. Bartha Csilla (szerk.): *Multilingualism in Europe. Prospects and practices in East-Central Europe. Conference Abstracts.* MTA Nyelvtudományi Intézet, Többsnyelvűségi Kutatóközpont, Budapest

Lakatos Szilvia (2011): A romani nyelv helyzete a magyarországi nemzetiségi nyelvek oktatási rendszerében. In. Bencéné Dr. Fekete Andrea (szerk.): *Lehetőségek és alternatívák a Kárpát-medencében*. Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar, Kaposvár, 482-488. o.

Lakatos Szilvia (2010): A romani nyelv helyzete a magyarországi közoktatásban. In. Andl Helga – Dominek Dalma Lilla – Molnár-Kovács Zsófia (szerk.): *Iskola a társadalmi térben és időben*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 183-186. o.

Labodáné Lakatos Szilvia (2010): A romani nyelv helyzete magyarországi nemzetiségi nyelvek oktatási rendszerében. In. Bencéné Dr. Fekete Andrea (szerk.): *I. Kárpát-medencei nemzetközi módszertani konferencia. Lehetőségek és alternatívák. Absztraktfüzet*. Kaposvári Egyetem Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai Kara, Kaposvár

Lakatos Szilvia (2010): A romani nyelv helyzete a magyarországi oktatási rendszerben. In. *Kevésbé használt nyelvek a Visegrádi Négyek Országában – Konferenciakötet*. Országos Idegennyelvű Könyvtár, Budapest, 56-70. o.

Lakatos Szilvia (2010): A romani (lovári) nyelv oktatásának helyzete. In: Kozma Tamás – Perjés István (szerk.): *Új kutatások a neveléstudományokban. Többynnyelvűség és multikulturalitás*. Aula Kiadó, Budapest, 104-109.

Lakatos Szilvia (2009): Romológia a felsőoktatásban. In: Prof. Dr. Bárdos Jenő, DSc (szerk.): *Neveléstudomány – Integritás és integrálhatóság. Inter- és multidiszciplináris szemlélet, többynnyelvűség, multikulturalitás az oktatás és nevelés elméletében és gyakorlatában*. IX. Országos Neveléstudományi Konferencia. Pannon Egyetem, Veszprém

Lakatos Szilvia (2008): Baranya megyei cigány nyelvek. In: Forray R. Katalin (szerk.): *Society and Lifestyles – hungarian Roma and Gypsy communities – magyarországi cigány/roma közösségek I.*, PTE-BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs

Lakatos Szilvia (2008): A romani nyelv a közoktatásban. In: Cserti Csapó Tibor (szerk.): *Tízéves a romológia. Konferenciakötet*. PTE-BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs

Labodáné Lakatos Szilvia (2008): Különböző kompetenciák a romani nyelv tanításáért. In. Perjés István – Ollé János (szerk.): *Hatékony tudomány, pedagógiai kultúra, sikeres iskola*. VIII. Országos Neveléstudományi Konferencia. MTA Pedagógiai Bizottság, Budapest

Labodáné Lakatos Szilvia (2007): Nemzetiségi nyelvhasználat a Baranya megyében élő cigány kisebbség körében. In. Dr. Füzesi Miklós (szerk.): *Kisebbségek együttélése 8*. Pécs

Labodáné Lakatos Szilvia (2006): A romani/lovári nyelv. In. Forray R. Katalin (szerk.): *Ismeretek a romológia alapképzési szakhoz*. Bölcsész Konzorcium, Budapest

Labodáné Lakatos Szilvia (2004): Cigány kultúra és közművelődés a Dél-Dunántúlon. In. *Kisebbségek együttélése 6*. szerk: Dr. Füzesi Miklós, Pécs

13. Egyéb szerkesztett kiadványok

Egyéni szaklektori munka

Kertész Ágnes (2005): Amari angluni kenyva. Foglalkoztató munkafüzet alsós tagozatosoknak. Benedek Elek Általános Iskola és Előkészítő Speciális Szakiskola, Oroszlány

Heltai Gáspár (2002): Száz fabula magyarul-cigányul.
Magyarországi Cigányok Nyelvőrző Egyesülete, Budapest

Szakértői anyagok, beszámolók

Romani nyelv és irodalom kerettanterv kidolgozása 12 évfolyamos
képzésben, 2012.

Az Alaptörvény romani nyelvre fordítása, 2012.

A NAT irányelveinek átdolgozása, Romani nyelv és irodalom
nyelvoktató nemzetiségi forma követelményeinek kidolgozása,
2011.

A NAT irányelveinek átdolgozása, Romani nyelv és irodalom
nyelvoktató nemzetiségi forma közműveltségi elemek és
tartalmak meghatározása, 2011.